DIN NOU DESPRE UNELE DATE PERSONALE ALE LOGOFĂTULUI VLAD DIN MĂLĂIEŞTI

ALEXANDRU MAREŞ

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al.mares@yahoo.com

Cuvinte-cheie: *Boţulescu*, *Mălăieşti*, *origine olteană*, *origine munteană*, *nume moştenit*, *nume imaginat*.

Mots-clés: *Boţulescu*, *Mălăieşti*, *origine olténienne*, *origine valaque (de Munténie)*, *nom hérité*, *nom imaginé*.

Cu ceva ani în urmă, am avut prilejul să facem două observaţii cu privire la biografia logofătului Vlad din Mălăieşti, personaj cunoscut îndeosebi prin traducerile din italiană şi germană efectuate în închisoarea din Milano în intervalul 1746–1764. Prima observaţie viza localitatea Mălăieşti, care, potrivit particularităţilor lingvistice existente în traducerea scrierii *Varlaam şi Ioasaf*, ar fi putut fi identificată cu actualul sat Mălăieşti, aparţinător de comuna Râfov, jud. Prahova. Cealaltă observaţie se referea la numele Boţulescu cu care sunt semnate trei dintre traducerile sale, nume pe care l-am explicat ca pe o creaţie târzie din anii captivităţii traducătorului[1]. Punctul nostru de vedere a fost acceptat de Emanuela Timotin, care a invocat în sprijinul localizării satului Mălăieşti în jud. Prahova şi alte particularităţi lingvistice[2].

Fără a cunoaşte articolul nostru, Dinicu Ciobotea şi Aurelia Florescu, într-o intervenţie colaterală, au pus în legătură cu Vlad din Mălăieşti o informaţie inedită: „Familia Boţulescu menţionată şi sub forma Boţoi este menţionată cu părţi de moşie la Obedin, com. Breasta, într-o catagrafie de la 1828 (Dicţionarul localităţilor Dolj, A – C, p. 161)”[3]. Influenţat probabil de N. Cartojan, care îl considera pe logofătul Vlad originar din Mălăieşti, jud. Dolj[4], autorul unei Strategii de dezvoltare locală (2015–2020) publicată în ianuarie 2015 pe pagina de internet a primăriei comunei Goieşti, jud. Dolj, de care aparţine satul Mălăieşti, menţionează

[1] *Despre numele de familie al logofătului Vlad din Mălăieşti: nume moştenit sau nume imaginat?*, în „Limba română”, LX, 2011, nr. 1, p. 95–100.

[2] Vlad Boţulescu de Mălăieşti, *Scrieri, I. Viaţa lui Scanderbeg*, Ediţie critică, introducere, studiu filologic şi lingvistic, glosar şi indice de Emanuela Timotin şi Ovidiu Olar, Univers Enciclopedic Gold, Bucureşti, 2013, p. 61–62.

[3] *Familia Obedeanu în istoria ţării*, în „Oltenia. Studii. Documente. Cercetări”, Seria IV-a, 2013, nr. 1, p. 157, nota 1.

[4] N. Cartojan, *Cărţile populare în literatura românească*, vol. I. *Epoca influenţei sud-slave*, Bucureşti, 1929, p. 241.

BDD-A30858 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:33 UTC)

pentru satul respectiv, la rubrica „Personalităţi”, pe „Boţulescu Vlad (născut în secolul al XVIII-lea), logofăt, cărturar”[5].

Informaţiile furnizate de cercetătorii olteni au fost însuşite fără nicio rezervă de Eugenia Dima. Respingând ipotezele noastre legate de localizarea satului Mălăieşti în jud. Prahova şi de adoptarea numelui Boţulescu în timpul detenţiei la Milano, Domnia Sa consideră, pe baza catagrafiei din 1828 şi a încă unei catagrafii din 1845, în care apare menţionat la Obedin în calitate de proprietar un oarecare Dumitrache Boţoiu[6], că patronimul logofătului va fi fost Boţulescu. Aşadar, „Vlad Boţulescu s-a născut în satul Mălăieşti (jud. Dolj; n.n. Al. Mareş), iar familia sa a deţinut proprietăţi în satul Obedin”[7]. Dacă şi-a spus *Mălăiescu*, acest nume „şi-l va fi dat singur, încă de tânăr”[8], „după modelul nobililor din Occident care aveau patronimul şi după o anumită proprietate (de obicei cea moştenită şi cea mai mare)”[9]. Cercetătoarea ieşeană recunoaşte totuşi că „în privinţa motivaţiei schimbării numelui şi a recunoaşterii târzii a patronimului rămânem în continuare în domeniul supoziţiilor, mai sigură este plasarea originii logofătului în satul Mălăieşti, din jud. Olt (sic!)”[10]. În schimb, într-o altă intervenţie din acelaşi an, autoarea susţine că „a demonstrat documentar că logofătul Vlad este fiul unor boiernaşi olteni cu proprietăţi în comuna Obedin, Oltenia”[11]. Afirmaţie surprinzătoare, câtă vreme nu a fost susţinută prin nicio dovadă, faptele invocate neputând fi încadrate decât în rândul simplelor supoziţii. Să trecem însă la examinarea pretinselor dovezi.

a) *Logofătul Vlad era originar din Mălăieşti, jud. Dolj*. Nu deţinem nicio probă care să permită schiţarea unui asemenea enunţ. Dimpotrivă, cercetarea sub raport lingvistic a traducerilor lui Vlad din Mălăieşti evidenţiază lipsa trăsăturilor de limbă specifice graiurilor din Oltenia. Încercarea Eugeniei Dima de a discredita localizarea satului Mălăieşti în Muntenia, pe considerentul că particularităţile lingvistice aduse în discuţie cunosc zone de difuzare care înglobează alături de Muntenia şi alte regiuni (Oltenia, sudul Transilvaniei, Moldova etc.)[12], nu ţine seama de un amănunt extrem de important: ariile de răspândire a tuturor acestor particularităţi coincid într-o singură regiune, şi anume în Muntenia. Fonetisme de tipul *genuchi, îngenuchia* (fără propagarea lui *n*), forme de pl. *picere(le)* şi varianta *uleu* „uliu” nu se regăsesc în textele olteneşti din secolul al XVIII-lea, ci numai în

[5] *Apud* Eugenia Dima, *Capcanele filologiei sau Despre păcatul trufiei*, în Andrei Corbea-Hoişie, Eugenia Dima, *Începutul modernizării culturii române şi racordarea la Occident prin traduceri*, Iaşi, 2016, p. 110 (se va cita în continuare Dima, *Capcanele filologiei*).

[6] „Mitropolia Olteniei”, XVII, 1965, nr. 1–2, p. 1445–1446.

[7] Dima, *Capcanele filologiei*, p. 110–111.

[8] *Ibidem*, p. 110.

[9] *Ibidem*, p. 108.

[10] *Ibidem*, p. 111.

[11] Eugenia Dima, Gabriela E. Dima, *Traducători români şi traducerile laice din secolul al XVIII-lea*, Iaşi, 2016, p. 24.

[12] Dima, *Capcanele filologiei*, p. 102.

BDD-A30858 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:33 UTC)

texte muntene[13]. De asemenea, o formă ca *porocle* „poreclă" din traducerea *Istoriei universale*[14], înregistrată astăzi numai în Muntenia[15], nu se întâlnea în trecut în textele scrise de olteni. Am înregistrat-o, în schimb, într-o copie munteană din anul 1792 a *Letopiseţului cantacuzinesc*[16]; cf. şi forma verbală *porocli* „a porecli" atestată numai în scrierile unor autori munteni (Staicu Grămăticul[17], Radu şi Şerban Greceanu[18], Radu Popescu[19], Dumitrache Stolnicul[20]). La fel se explică prezenţa în graiul lui Vlad din Mălăieşti a cuvântului *tatul* „tatăl" din *Istoria universală*[21], înregistrat în epoca veche în texte din Moldova, dar şi în texte din Muntenia[22]. În regiunea din urmă, ca urmare a restrângerii ariei de difuzare, *tatul* a fost notat în secolul trecut într-o singură localitate din jud. Ilfov[23]. În concluzie, pentru epoca

[13] Alexandru Mareş, *op. cit.*, p. 96–97. La textele menţionate în articolul nostru, în care figurează aceste particularităţi dialectale, vom mai adăuga câteva texte din aceeaşi regiune cu atestări noi: document din 12 martie 1647 scris probabil la Mănăstirea Tutana, jud. Argeş (DRH B, XXXII, nr. 75, p. 86: *am îngenuchetu*), *Patericul* tradus de Staico Grămăticul şi păstrat în copia logofătului Vlaicu din 1676 (BAR, ms. rom. 1429: *genuchele*, f. 158^{r}/7, *genuchie*, f. 76^{v}/19, *îngenuchie*, f. 76^{v}/16, respectiv, pl. *picere*, f. 76^{v}/19), *Cheia înţelesului*, tipărită la Bucureşti în 1678 (ediţia Rodica Popescu, Bucureşti, 2000, p. 45: *genuchele*) şi *Viaţa lui Bertoldo*, păstrată într-o copie muntenească anterioară anului 1774 (ediţie Galaction Verebceanu, Chişinău, 2002: *uleu* „uliu", p. 119); pentru caracterul muntenesc al copiei din urmă vezi ediţia lui Galaction Verebceanu, p. 19. De reţinut şi faptul că atestările furnizate de Eugenia Dima (*Capcanele filologiei*, p. 105, 106) pentru fonetismele *genuche, îngenuchea* şi, respectiv, *picere(le)* provin în exclusivitate din texte scrise de munteni: Rafail de la Hurez (originar din Stănceşti, jud. Prahova; vezi BAR, ms. rom. 2195, f. 293), Constantin Cocorăscu, Alecu Văcărescu, Şerban Bodeţ, Ioan Cantacuzino, Iordache Slătineanu, Ienăchiţă Văcărescu. Chiar şi anticiparea elementului palatal în *genuiche*, pe care o semnalează Eugenia Dima într-o traducere a lui Ioan Cantacuzino (şi nu Mihai Cantacuzino, cum se specifică la p. 105) a fost semnalată, în trecut ca şi astăzi, şi în Muntenia; vezi Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975, p. 111.

[14] Vlad Boţulescu de Mălăieşti, *op. cit.*, p. 113, 115 şi 192; cf. şi *Indice*, p. 207.

[15] ALR I 1494/ 760, 900, 922 şi 1495/ 934, 954 (apud DLR, s.v. *poreclă*).

[16] Ms. rom. 441 (BAR), f. 219^{r}/23: *porocle* „poreclă".

[17] Ms. rom. 312 (BAR), f. 117^{v}a/9: *poroclesc*; cf. f. 117^{v}a/7 şi 11: *poroclire*.

[18] Ioan Gură de Aur, *Mărgăritare*. Ediţie îngrijită, indice de nume şi glosar de Rodica Popescu, Bucureşti, 2001, p. 164: *porocleşti*.

[19] *Cronicari munteni*. Ediţie îngrijită de Mihai Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, I, Bucureşti, 1961, p. 242: *s-au poroclit*, p. 274, 286 şi 306: *l-au poroclit*.

[20] M. Gaster, *Chrestomatie română*. Texte tipărite şi manuscrise [sec. XVI–XIX] dialectale şi populare, vol. II, Leizig – Bucureşti, 1891, p. 127/8: **съ порокл҃ѣ**.

[21] Cuvânt invocat de Emanuela Timotin, în Vlad Boţulescu de Mălăieşti, *op. cit.*, p. 62.

[22] Ion Gheţie, *op. cit.*, p. 158: o atestare dintr-un document emis la Bucureşti în 1621. *Tatul* a fost înregistrat şi în alte documente muntene: DRH B XXI, nr. 68, p. 120 (Bucureşti, 15 mai 1626), nr. 278, p. 457 (scris de logofătul Stan din Bucureşti, 24 octombrie 1627), DRH B, XXII, nr. 233, p. 454 (scris în cancelaria domnească, probabil la Bucureşti, 2 martie 1629), DRH B XXXIV, nr. 64, p. 53 (Târgovişte, 13 aprilie 1649), nr. 81, p. 68 (scris în vechiul judeţ Vlaşca, 1 mai 1649), nr. 242, p. 222 (Bucureşti, 21 octombrie 1649), DRH B, XXXVII, nr. 25, p. 28 (scris în cancelaria domnească, probabil la Târgovişte, 18 ianuarie 1652), nr. 264, p. 235 (probabil la Târgovişte, 28 iulie 1652), DRH B, XL, nr. 305, p. 296 (Târgovişte, 12 decembrie 1655).

[23] ALR II, SN, vol. VI, h. 1576/928; *tát-său*, înregistrat în ALR II, SN, vol. VI, h. 1573/762, invocat de Emanuela Timotin în sprijinul localizării noastre (Vlad Boţulescu de Mălăieşti, *op. cit.*, p. 62), nu este concludent, el putând rezulta mai curând din *tată-său*, decât din *tatu-său*; cf. în acelaşi punct *îi dau tátălui êeva* (ALR II, SN, vol. VI, h. 1576/76).

BDD-A30858 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:33 UTC)

veche, particularităţile dialectale prezentate, luate împreună, se explică numai prin raportare la graiurile munteneşti.

b) *Vlad din Mălăieşti a moştenit patronimul Boţulescu.* Punctul de plecare în formularea acestei ipoteze l-a reprezentat prezenţa în anii 1828 şi 1845 în localitatea Obedin, jud. Dolj a unui proprietar sau, eventual, a doi proprietari din familia *Boţoi(u)*. Această familie, căreia i-ar fi aparţinut logofătul Vlad, locuia în satul Mălăieşti din acelaşi judeţ şi, purta, totodată, numele Boţulescu. Aşadar, familia respectivă era cunoscută atât cu patronimul Boţulescu, cât şi cu patronimul Boţoi(u). Modul în care fapte reale sunt îmbinate cu fapte prezumtive plasează această ipoteză pe tărâmul ficţiunii. Căci fără nicio dovadă familia logofătului Vlad este localizată în satul Mălăieşti din jud. Dolj şi tot fără nicio dovadă acestei familii i se atribuie numele Boţulescu şi deţinerea unor proprietăţi în satul Obedin. În ce priveşte invocarea numelui Boţoi(u) ca un nou patronim al familiei Boţulescu, trebuie să constatăm că avem a face cu două nume totuşi diferite (primul format din *Boţ* + suf. augmentativ *-oi*, al doilea din *Boţul* + suf. *-escu*), a căror funcţie comună în denumirea aceleiaşi familii este greu de imaginat. Faptele ipotetice pe care se întemeiază ipoteza expusă eludează un adevăr simplu: originea indubitabil munteană a logofătului Vlad din Mălăieşti.

Cum aproape timp de trei decenii (1719–1746), logofătul nostru şi-a spus sau i s-a spus, sub diverse forme latinizante sau slavizante, *Vlad din Mălăieşti* sau *Vlad Mălăiescu*, numele *Boţulescu* fiind înregistrat abia în anii 1763 şi 1764, am avansat opinia că acest patronim este o creaţie târzie a traducătorului, favorizată de doi factori: relaţionarea semantică *Boţulescu – Mălăiescu*, pusă în lumină de sintagma *boţul de mălai* din creaţiile populare, şi derivarea numelui *Boţulescu* după cel al cetăţii italiene *Bozzolo* din *Istoria universală*, patronimului rezultat fiindu-i conferită, în acest fel, o origine mai aleasă[24]. În lumina faptelor examinate, soluţia propusă – numele de familie Boţulescu este o realizare tardivă, şi nu un nume de familie moştenit – pare să fie singura care merită reţinută.

DE NOUVEAU SUR QUELQUES DONNÉS BIOGRAPHIQUES DU LOGOTHÈTE VLAD DE MĂLĂIEŞTI

Résumé

Nous avons montré à une autre occasion que le logothète Vlad de Mălăieşti, connu par ses traductions de l'italien et de l'allemand, était d'origine valaque, probablement du département de Prahova, et qu'il avait créé le nom patronymique Boţulescu, d'apres le nom de la cité italenne Bozzolo. Notre opinion a été repoussée par Eugenia Dima, laquelle soutient que la famille de Vlad était originaire d'Olténie, étant connue par deux noms patronymiques: Boţulescu et Boţoiu. L'examen critique de cette hypothèse démontre q'elle s'appuie sur de simples suppositions, les particularités linguistiques des traductions de Vlad dénotant l'appartenance de celui-ci au patois valaque (de Munténie).

[24] Alexandru Mareş, *op. cit.*, p. 99.

BDD-A30858 © 2019 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.25 (2026-11-07 16:04:33 UTC)